

**Ukrajinská povstalecká armáda v paměti přímých
účastníků**
Marek Fanta

(171 stran textu)

Tematika ukrajinského národního hnutí ve 20. století se díky nečekaným a neveselým událostem posledních dvou let stala opět navýsost aktuální a opětovně propíranou i českými politickými představiteli a médii, obvykle s „odborností“ politickým představitelům a médiím vlastní. Jedná se o téma, kterým česká veřejnost žije nejpozději od konce 40. let a nechvalně proslulé „Akce B“, v jejímž rámci místní komunistický režim vytvořil mediálně vděčný obraz zdivočelého fašistického zločince, „Banderovce“. Jak se dodnes ukazuje, tento obraz, jenž s realitou souvisí spíše zběžně, se do kolektivní paměti české společnosti zaryl nemálo hluboko a i proto je třeba ocenit práci Marka Fanta, jež se specifickým způsobem snaží tuto situaci napravit. Jeho úsilí tak, jak i sám autor přiznává, navazuje na nedávné kvalitní texty Michala Syručka, Milana Syručka či Davida Svobody, k problematice se však staví ze zcela odlišné pozice – z pozice bývalých příslušníků Ukrajinské osvobozené armády a jejich interpretace vlastního prožitku let 2. světové války v „krvavých zemích“ středovýchodní Evropy.

Autor si v úvodu klade za cíl dosáhnout „vyváženého a objektivního“ pohledu na působení UPA a potažmo na celé ukrajinské nacionalistické hnutí, nabízí se ovšem otázka, zda je něco takového vůbec možné s pomocí pramenů, které si k tomu zvolil. Ty tvoří *výhradně* několik desítek individuálních rozhovorů s pamětníky, bývalými příslušníky UPA, jež autor získal či dokonce sám pořídil v Kanadě, kam nemalá část z nich po válce a v 50. letech 20. století emigrovala. Autor se sice odvolává na metodu oral history, kterou také používá v jejím principu, nikoliv však již v její dnes až do těžko přehlédnutelných rozměrů rozvinuté metodologii. Bohužel fakt, že rozhovory s pamětníky tvoří zásadní (a jediný) pramen pro hlavní část práce, činí absenci hlubší metodologie (jdoucí za prosté konstatování, že pamětníkům „nelze věřit vše“, vzápětí však negované tím, že autor ze vzpomínek nerekonstruuje *interpretaci*, nýbrž rovnou *realitu* a tudíž zdá se pamětníkům v zásadě „věří vše“) velice problematickou a přes autorovu zjevně upřímnou snahu ne zcela překonatelnou.

Absenci pevnějšího metodologického ukotvení lze považovat za obzvláště nešťastnou i proto, že práce je jinak veskrze kvalitní a především ve své klíčové části, věnované individuálnímu prožitku příslušníků UPA (této části předchází přehledné dějiny OUN a UPA, které čtenáře sice dostanou do děje a nelze jim v zásadě mnoho vytknout, ale jsou prostou kompilací v zásadě ze tří ukrajinských sekundárních zdrojů – jako takové je tudíž nelze ani nijak hodnotit co se přínosu týče, jakkoliv v práci mají své místo, i když by mohlo být umenšenější) přináší velice zajímavý a navíc velice poutavě zpracovaný vhled do zkušenosti z partyzánských bojů téměř všech proti všem na území dnešní západní Ukrajiny v letech 1941-1945 (ale i dříve a později). Autor si za teoretickou oporu svého snažení bere především klasickou práci Richarda Holmese *Obrazy války*, jež mu však slouží spíše k podpoře jeho závěrů odkazy na shodu s obecnou zkušeností z dějin válek než k čemukoliv jinému. Text postupně analyzuje proces motivace ke vstupu a přijetí do řad UPA, otázky každodenního života a výcviku, zásobování, a nakonec i samotnou bojovou zkušenost, přičemž autor soudí, že pohled pamětníků UPA v zásadě potvrzuje Holmesovy obecné závěry. Za extrémně zajímavou lze považovat především pasáž o věkovém, sociálním a národnostním složení jednotek UPA.

Problém, který se pojí se výše uvedenou nedostatečnou metodologickou prací s použitými prameny, zde tkví především v tom, že jakkoliv z řady i citovaných pasáží rozhovorů s pamětníky (i z autorova závěrečného shrnutí, v němž zmiňuje jejich zahořklost z toho, jakým směrem se historický obraz jejich bojového snažení ubírá a jak s ním zachází i samy exilové prvky bývalé OUN) plyne, že tito se ve svých interpretacích především snaží rekonstruovat definiční období svého života tak, aby bylo většinově přijatelné – například v kapitole o disciplíně se nejrůznějších zločinů (jež byly pro válku na Ukrajině typické a páchaly je v zásadě všechny strany bez rozdílu) dopouští vždy „někdo jiný“ (kontrarozvědka SB) či se jedná o (potrestané) excesy. Podobně je tomu i v části věnované ideologii, kdy se pamětníci (a s nimi i nedostatečně kritický autor) opakovaně ohrazují vůči nálepce „fašismu“ a prohlašují se za vlastence či nacionalisty, jejichž ideové kořeny však k fašismu jak je obvykle definován často nemají daleko. Právě tento příklad může sloužit jako ukázka metodologicky promarněné příležitosti – autor operuje s tvrzením, že UPA nebyla „fašistickou“ a vlastně ani výrazně nacionalistickou organizací (přestože její kořeny v OUN, s níž se později rozešla, nepopírá, a sám uvádí, že do své „tolerantnější“ podoby dozněla až ve druhé polovině roku 1943 – přičemž například nijak nezpochybňuje „upřímnost“ této proměny de facto z donucení situací na bojišti). Zároveň jí však po nemalou část její existence připisuje vůdcovskou ideologii či touhu o nastolení „spravedlivé“ a často „lidové“ či „národní“ společnosti, tj. typické rysy fašistické ideologie. Obecně lze říci, že autor měl věnovat více pozornosti tomu, co to fašismus skutečně je (a nevnímat jej pod vlivem svých pramenů jen jako nálepku „zločinců“), přičemž se následně mohl pustit do velice slibné a přínosné (a bohužel neuskutečněné) analýzy toho, jaká tedy vlastně ideologie UPA a jejich pamětníků z politologického hlediska je.

I přes tyto výtky je však text Marka Fanty bezpochyby přínosem k našemu poznání dějin UPA i ukrajinského národního hnutí, již jen z toho důvodu, že se jeho obraz zakládá na v české historiografii doposud zcela opomíjených pramenech. Výsledkem je práce, která představuje pro dosavadní texty na toto téma minimálně zajímavou, byť ně dokonalou kontextuální studii, napsanou čtivým jazykem, jenž dokáže přežít i občasné strašidelné lapsy jako například „17ti“ či „1196ti“, používání nesprávných zkratk (USSR je v českém úzu odjakživa SSSR) či ne zcela přesnou terminologii (chtěli-li bychom být přesní, tak logickým ekvivalentem boje se „Sověty“ nejsou boje s „Němci“, ale boje s „nacisty“).

I proto a přes uvedené výtky doporučuji práci Marka Fanty k obhajobě.

Lincoln, NE, 20. 1. 2016

Jiří Hutečka, Ph.D.